M J H

Mediterranean Journal of Humanities
mjh.akdeniz.edu.tr
I/1, 2011, 165-169

Akıl Yürütme Biçimleri Açısından Türk Sosyolojisinin Şekillenişi

Shaping of Turkish Sociology in Terms of Forms of Reasoning

Gökhan V. KÖKTÜRK*

Özet: Türk sosyoloji tarihinin resminin tamamlanmasında sosyologların akıl yürütme biçimlerinin ve bunda etkili olan sosyo-politik etkenlerin belirlenmesi çok boyutlu düşünebilmenin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda farkındalık ve strateji kavramları Türk sosyolojisi açısından daha da önem kazanmaktır. Türk sosyolojisinin şekillenişinde farkındalık, strateji, Ziya Gökalp ve Durkheim belirleyici konumdadır.

Anahtar Sözcükler: Farkındalık, strateji, aklın işleyişi, Türk sosyolojisi

Abstract: In completing the picture of the history of the Turkish sociology, the socio-political factors affecting sociologists in their effective forms of reasoning must be put forward in a multi-dimensional manner. In this context, the concepts of awareness and strategy becomes more important. With the help of such awareness, the shaping of the Turkish sociology can be understood in a more complete manner especially through the works of Ziya Gokalp and Durkheim are decisive.

Keywords: Awareness, strategy, mind operation, Turkish sociology

Sosyologların ele aldığı, üzerinde çalıştığı ya da anlamlandırdığı konuları çok boyutlu ve tarihî bir bakış açısından düşünmesi; kendisi için altın değerinde olan sosyal değişme olgusunu gözden kaçırmaması gerektiğinin önemi ve aynı zamanda tek düzeliliğin ağına düşmemesi için önemli bir etken olduğu saptamasını yapmak, özellikle Türk sosyoloji tarihi çalışmaları açısından son derece önemlidir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu aşamasında yüzünü Batı'ya dönmek zorunda kalan Türk düşünce hayatının öncü aktörleri, sonradan derin bir sessizliğe bürünecek olan sosyolojiyi toplumu şekillendirmek ve istenilen yönü vermek için işlevsel görmüşler, sosyoloji de yapılan siyasi tercihleri olabildiğince desteklemiştir. Bu bağlamda kuruluşundan günümüze kadar sosyologların aklını nasıl işlettiğinin bilinmesi, bu süreçte etkisi altında kaldıkları sosyo-politik etkenlerin öne çıkarılması, Türk sosyoloji tarihi resminin tamamlanması girişimlerinde etkin bir yere sahiptir. Türk sosyolojisinin kurulduğu dönemi çok boyutlu düşünmek için öncelikle Batı düşünce hayatını bilimsel gelişme ve metodolojik gelişme süreçleri açısından iyi analiz etmek gerekmektedir. Bu doğrultuda Özlem'in (1998, 56) belirttiği gibi; modern bilim ve daha özel olarak doğa bilimi kavramı, aslında Yeni Çağın bir ürünüdür. Bu bağlamda; Batı düşünce dünyası özellikle kilise baskısından kurtulup, aklın ve bilimin önderliğinde Orta Çağ karanlığından sıyrılırken, Batı dışı toplumlara da örnek teşkil etme misyonu kazanmıştır.

17. yüzyıl modern bilimin kökenlerini anlamamız açısından önemli bir dönemdir. Bu dönem özellikle Batı dünyasında ortaya çıkan sosyal ve siyasal değişimler sonucunda, doğayı ve toplumu anlama ve onu kontrol etme amacına yönelik çabalarda geleneksel ve dinî düşüncenin ye-

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya, gkokturk@akdeniz.edu.tr

toplum sorunlarının açık seçik ortaya çıktığı bir dönemdir (Gökçe, 1999[3], 10). Comte pozitivizmi sosyolojinin gelişim süreci içinde doğa bilimleri ile toplum bilimleri arasında hiçbir amaçsal, yöntemsel ayrım gözetmeyen, doğa biliminin nesnesine yaptığını insan ve topluma yapmayı öngörmektedir.

Bu konuda ilk olarak belirlenebilecek nokta, Sezer'in (1993, 15) belirttiği gibi; sosyolojinin yüzyıllardan beri insanlığın ele alıp üzerinde düşündüğü sorunları, kendisine konu almasıdır. Bu durumda sosyoloji yeniliğini ve farklılığını konularında değil de konuyu ele alış ve değerlendiriş biçimlerinde aramak zorunda kalmıştır ve bu zorunluluk sonucunda yöntem konusu sosyolojinin temel sorunlarından birini oluşturmuştur. Sosyoloji, önce diğer bilimler önünde kendi varsayım ve önerilerinin bilimselliğini savunabilmek için yöntem konusunu ortaya atmıştır ve yine sosyolojinin konusu olan toplum olayları hiçbir biçimde deneye izin vermediği için önerilerinin sağlamlığını ve geçerliliğini kullandığı yöntemlerin bilimselliği ile kanıtlamaya çalışmıştır. Yöntem tutkusu, Descartes'çı düşüncenin başlıca özelliklerindendir. Descartes'da yöntem her bilimsel ya da felsefi çalışmada her kapıyı açabilecek bir anahtar olmaktan çok bir gerekliliktir. Her yöntem belli bir soruna göre düzenlenmiş bir usuller toplamı olduğundan o sorunun koşullarıyla belirlenmek durumundadır (Timuçin, 2000, 19-27). Görüldüğü gibi bilimsel bir disiplin olarak sosyoloji, köklerini 18. yüzyıl düşüncesinden alan modern bilimsel düşüncenin epistemolojik ve metodolojik kabullerine dayanan bir gelişme çizgisi içinde modernizmin bir ürünü olarak bilimler arasındaki yerini almıştır.

Sosyolojinin hedefi, doğa bilimsel yasaların nesnel konumunun aynına sahip olan ilkeleri formüle etmektir. Bilimsel yöntemin Bacon'cı bir biçimi, Durkheim'da belki de Comte'da olduğundan daha belirgindir. Sosyoloji de dahil olmak üzere her bilim, Durkheim'a göre, toplumsal olgularda gözlenen düzenlilikler üzerine kurulu serinkanlı tümevarımsal genellemelerden geçerek yavaş yavaş ve dikkatlice ilerler. Bu, aslında, Comte'un pozitivist bir tarih anlayışını kurduğu yolundaki iddiası karşısında Durkheim'ın eleştirelliğinin gerçek nedenidir. Sosyolojinin bir toplumsal doğa bilim niteliğini almakla birlikte, doğalcılığı (natüralizm) yeğleyerek pozitivist etiketini reddederken Durkheim, kendi genel konumunu Comte'dan ayırmanın arayışı içindedir (Giddens, 1990, 257). Nitekim Durkheim (1964) "*The Rules of Sociological Method*" adlı kitabının ön sözünde; günümüze kadar sosyologların çalıştıkları sosyal gerçekliklerde metodu tanımlama ve açıklamaya az yer verdikleri saptamasında bulunmaktadır. Bununla beraber Durkheim, sosyoloji ve onun metodunun tamamen felsefeden bağımsız olduğu iddiasını taşımaktadır. Çünkü sosyoloji, büyük felsefi doktrinlerin içinden doğmuştur, bazı felsefi sistemlere dayanan alışkanlığa sahiptir ve bu sosyolojiye ağır bir yük getirmektedir. Sosyoloji birbirini izler bir şekilde pozitivistik, evrimsel, idealistik felsefelerin etkisindedir, ki bu durum içeriği sadece sosyoloji olana kadar devam etmiştir.

1900'lü yıllara gelindiğinde ise Türk sosyo-kültürel yapısına egemen olan üç farklı düşünce sisteminin varlığı göze çarpmaktadır: Bunlardan Türkçüler ve İslamcılar, Batı'dan yalnız bilimsel metod ve teknolojilerin alınmasını savunmuşlar, buna karşılık Batıcılar Batı'nın kültürüyle birlikte bütün olarak alınmasını savunmuşlardır. Bilindiği üzere birbirlerinden bazı temel noktalarda ayrılsalar bile, egemen düşünce sistemlerinin tümü Batılılaşma hedefini taşımaktadır. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak Sezer'in (1989, 7) belirttiği gibi; genel batıcılaşma akımı içinde, batı düşünce öge ve dalları Türkiye'ye ithal edilmeye başlanmış bu arada sosyoloji de yurdumuza girmiştir. Böylece teknik alanda başlayan batı bilim ve düşüncesinin Türkiye'de kökleşmesi toplum bilimleriyle de bütünleşmiştir. Bununla birlikte farklı sosyo-kültürel, ekonomik yapılara ve farklı sorunlara sahip olmalarına rağmen, Türkiye'de ve Avrupa'da sosyolojinin bir bilim dalı olarak kabul edilmesi aynı zamana, 19. yüzyıla rastlar. Fransa'dan sonra dünyada ikinci bağımsız sosyoloji kürsüsünün Türkiye'de kurulmuş olması çok önemli bir toplumsal olaydır. Türkiye'de ilk kez İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde 1916 yılında Ziya Gökalp tarafından İçtimaiyat Darülmasaisi adıyla sosyoloji resmen kurulmuştur. Ancak ilk sosyoloji

medeniyet dairesine katma telaşına itmiştir. Kökleri Descartes'a inen, Bacon ve Newton ile en üst seviyesine ulaşan yöntem tutkusu, doğaya, diğer toplumlara ve kendi toplumlarına egemen olmak isteyen Batı dünyasını doğa bilimlerine yöneltmiş, kendine Batıyı sorgulamadan takip ve yer yer de taklit etmeyi görev edinen Türk sosyolojisi için yeni kurulan toplumun inşasında yol gösterici olmuştur.

Sosyolojinin hedefi, doğa bilimsel yasaların nesnel konumunun aynına sahip olan ilkeleri formüle etmektir. Bilimsel yöntemin Bacon'cı bir biçimi, Durkheim'da belki de Comte'da olduğundan daha belirgindir. Sosyoloji de dahil olmak üzere her bilim, Durkheim'a göre, toplumsal olgularda gözlenen düzenlilikler üzerine kurulu serinkanlı tümevarımsal genellemelerden geçerek yavaş yavaş ve dikkatlice ilerler. Bu, aslında, Comte'un pozitivist bir tarih anlayışını kurduğu yolundaki iddiası karşısında Durkheim'ın eleştirelliğinin gerçek nedenidir. Sosyolojinin bir toplumsal doğa bilim niteliğini almakla birlikte, doğalcılığı (natüralizm) yeğleyerek pozitivist etiketini reddederken Durkheim, kendi genel konumunu Comte'dan ayırmanın arayışı içindedir (Giddens, 1990, 257). Durkheim'ın sözü edilen bilimsel faaliyetlerle ilgili ayırıcı nitelikteki görüşleri, Türk sosyolojisinin kurucusu olan Ziya Gökalp'ta etkisini göstermiş, bilimsel araştırmanın amacının pratik değil teorik olduğu görüşü ile stratejik düşüncenin somut örneğini vermiştir.

KAYNAKÇA

Bierstedt, R. (1990), 18. yüzyılda Sosyolojik Düşünce. Ed. T. Bottomore, R. Nisbet. *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi.* Çev. Uygur Kocabaşoğlu. Ankara: V Yayınları.

Giddens, A. (1990). Pozitivizm ve Eleştiricileri. Ed. T. Bottomore, R. Nisbet. *Sosyolojik Düşüncenin Tarihi,* Çev. Levent Köker. Ankara: V Yayınları.

Gökçe, B. (1999[3]). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Kasapoğlu, A. (1991). Türkiye'de Sosyolojinin Sorunları. *Milli Kültür*, Nisan, *83*, 31-36.

Özlem, D. (1998). Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler Ayrımının Dünü ve Bugünü. *Toplum ve Bilim*, *76*, Bahar, 7-39.

Sezer, B. (1993). *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*. İstanbul: Sümer Kitabevi.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev. Osman Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat yayınları.

Timuçin, A. (2000). *Descartes'çı Bilgi Kuramının Temellendirilişi*. İstanbul: Bulut Yayınları.